

Presentació

Joan Andreu i Bellés
Universitat Jaume I

Fer una anàlisi, ni que siga aproximada, de l'ensenyament-aprenentatge de la llengua i la literatura en el context del nostre sistema educatiu és una tasca difícil d'abordar per la gran quantitat de punts de vista que s'hi generen i que estan condicionats. D'una banda, per la introducció de les noves tecnologies en el procés d'ensenyament-aprenentatge en una societat multicultural que canvia dia a dia i on els efectes de la mundialització es noten de manera substancial en la transmissió de la informació i de la formació; i d'una altra banda, perquè hem de ser conscients que estem ensenyant una llengua i una literatura minoritzades, menystingudes encara en el propi territori, on la incomprensió, si no l'oposició, de les mateixes autoritats responsables del procés d'ensenyament, és palesa dia a dia.

L'ensenyament de la llengua i la literatura en el nostre sistema educatiu planteja diverses línies de reflexió; algunes són les que desenvolupen els autors d'aquests articles, que en fan un tast ben profitós des dels seus àmbits d'especialitat. El resultat és crític i constructiu, innovador i documentat.

La formació lingüística i literària del català no es pot descontextualitzar de la societat actual; l'estudi de la tradició literària no és incompatible amb l'anàlisi dels nous llenguatges que genera la societat de la tecnologia, és més, és una necessitat de supervivència: hem de conèixer-los per poder entendre'ls, hem de conèixer-los, també, per poder gaudir-los i estimar-los.

Els nostres escolars tenen a l'abast una quantitat de missatges i de codis impensables fa només vint anys i el professorat, consegüentment, es veu obligat a actualitzar el seu coneixement de la societat actual, de l'alumnat, dels corrents pedagògics més avançats, de la tecnologia aplicable a l'ensenyament...

Però això, a parer de Miquel Nicolás, no és la tònica general del sistema educatiu actual, cosa que es constata amb l'obsolescència dels comentaris de text que es fan a la major part d'escoles del nostre àmbit.

El comentari de text permet avaluar si l'ensenyament-aprenentatge lingüístic s'ha fet de manera eficaç; però la realitat actual dels nostre sistema educatiu, i de bona part del professorat que hi treballa, a parer de Nicolás, no es distingeix precisament per aplicar una metodologia

comunicativa al comentari de text, sinó per mantenir, amb una terminologia renovada, l'antic mètode estructuralista que considera el text des d'un punt de vista estrictament lingüístic i aïllat de la realitat en què ha estat creat.

Els nostres escolars, doncs, són capaços de descobrir totes les figures retòriques d'un text i d'aplicar-hi disciplinadament un guió —sempre el mateix—, però potser no n'entendran el contingut ni sabran argumentar una opinió crítica o expressar els sentiments que el text els haja pogut produir.

Així doncs, l'actual sistema educatiu entén, de manera majoritària, el comentari de text com un mer mètode d'avaluació, no com un vehicle d'ensenyament que permet millorar la pròpia expressió lingüística, a més de permetre una aproximació a altres àmbits de coneixement no vinculats a la llengua o la literatura.

Partint d'aquesta constatació, Miquel Nicolás aplica, de manera oberta i oposant-s'hi, una anàlisi pragmàtica —la més important—, una textual, una oracional i una lèxica, al comentari de textos periodístics (fragments de noticiaris, textos de premsa...).

L'estudiant, d'acord amb el seu nivell de coneixements i d'experiència personal, ha de poder formular els comentaris oportuns que relacionen el contingut del text amb el seu coneixement del món. I ens dóna una mostra que exemplifica la seua proposta de renovació dels tradicionals, i obsolets, plantejaments que el sistema educatiu sol aplicar als comentaris de text.

Els textos periodístics (orals, escrits, visuals...) es troben presents en les nostres vides permanentment, representen la nostra connexió amb l'exterior, amb la realitat de la societat més pròxima, però també, gràcies a les noves tecnologies, amb el món més llunyà; i obviar-los, ignorar-los com a material base sobre el qual fonamentar els nostres comentaris de text, és una gran irresponsabilitat, si més no, del professorat, que té per objectiu formar les noves generacions de ciutadans.

Si Miquel Nicolás, en el seu article, parteix del comentari de textos escrits com a via d'assoliment de coneixements lingüístics, Isabel Ríos posa de manifest que el treball amb textos conversacionals també és una base més, i ben sòlida, de l'ensenyament-aprenentatge, en aquest cas, a l'educació primària.

Isabel Ríos, en primer lloc, recull les aportacions teòriques més rellevants pel que fa a l'ensenyament de la llengua escrita, entre d'altres, la consideració que l'aprenentatge de la llengua escrita és una activitat social que ha de compartir l'infant no sols amb el mestre, sinó també amb els companys, amb els pares, etc.

Després de fer un repàs als diferents corrents teòrics que expliquen la funció de l'aula en el procés d'ensenyament-aprenentatge, Isabel Ríos, partint d'una orientació etnogràfica, defineix l'aula com un marc social d'activitats, una àgora on es comparteixen sabers i on es genera un discurs que vehicula l'adquisició de coneixements. Aquest discurs, com també deia Nicolás, ha de tenir en compte el context en què es genera: la «dependència contextual del discurs a la classe».

Isabel Ríos fa evident, amb un exemple pràctic amb infants, que a partir de textos orals-conversacionals produïts en el context d'una aula es poden assolir coneixements lingüístics, concretament, de lectura i d'escriptura. Però més encara, l'estudi reflexiu de les diferents situa-

cions didàctiques permet obtenir un doble rendiment: un a l'estudiant, que aprèn, i un altre al professor, que millora la metodologia i augmenta el repertori de recursos didàctics.

L'accés massiu de la població, i també del sistema educatiu, a Internet ha permès incorporar a l'ensenyament-aprenentatge de llengües eines telemàtiques i recursos informàtics, inimaginables fa només uns anys, que han comportat un canvi substancial en el concepte tradicional de docent i discent.

L'ús d'aquests recursos, i d'altres, de manera individualitzada permet aprofundir en la idea de l'autoaprenentatge: l'aprenent, en aquest cas l'aprenent de llengües, fixa els seus objectius, elabora el seu pla de treball i n'avalua els resultats.

Maria Josep Soldevila ens introdueix en el concepte d'autoaprenentatge de llengües: l'aprenent, ara autoaprenent, segons les pròpies necessitats i interessos, decideix quins aspectes de la llengua vol aprendre i com fer-ho; l'assessor, abans professor, li ha de facilitar els recursos i les orientacions necessàries perquè pugui, a més d'aprendre llengua, aprendre a aprendre.

L'autora de l'article també fa una descripció dels recursos que, a través de la Xarxa, permeten a l'aprenent assolir, de manera autònoma, els coneixements lingüístics de català que desitja i fa palesa la mancança bàsica que presenten encara algunes d'aquestes eines tecnològiques: no s'hi treballen destreses bàsiques com la comprensió i l'expressió orals. Per tant, el treball reflexiu que naix de la relació que estableixen un alumne i un professor, i l'aprenentatge que aquesta relació comporta, no pot ser substituït per einaçes maquinàries i programàries, almenys ara com ara en el cas del català.

Dominar els mecanismes de comprensió i d'expressió d'una llengua és molt important, no sols com a finalitat d'un programa qualsevol d'ensenyament de llengua, sinó com a mitjà per assolir de la manera més rendible i eficaç els coneixements d'altres àrees no precisament lingüístiques, però, a més a més, els continguts de les diferents matèries que s'imparteixen en els centres educatius ajuden a millorar el coneixement lingüístic dels estudiants —i la terminologia n'és un exemple—; Montserrat Ferrer ho resumeix de manera molt gràfica: «tot professor és professor de llengua». Cal, doncs, buscar els mecanismes que permeten la transferència i l'aprofitament dels recursos de totes les disciplines impartides en un centre per a la consecució d'un aprenentatge lingüístic eficaç.

Això, però, no està suficientment valorat per les instàncies administratives que gestionen els programes escolars i, en l'article, Montserrat Ferrer posa en evidència la necessitat de suplir aquestes mancances: elaboració de programacions integrades de llengües, disseny de programes d'immersió lingüística tardana, actualització del personal docent pel que fa a incorporar a l'ensenyament les aportacions de les noves ciències del llenguatge, reconeixement de la importància de l'ensenyament en el procés de normalització lingüística, etc.

L'article de Montserrat Ferrer conclou amb una severa crítica a la Generalitat Valenciana perquè aprofita l'ensenyament de la llengua per entrebancar la normalització lingüística amb dues estratègies ja antigues: no reconèixer explícitament la unitat de la llengua i fomentar un estàndard valencià diferenciat del català general.

L'aprenentatge de la llengua i de la literatura no pot obviar la interdependència d'una i de l'altra: si la llengua és el codi que la literatura empra per expressar-se, sense l'elaboració que comporta la creació literària i l'ús que implica, qualsevol llengua té el futur hipotecat.

Adolf Piquer, després de fer una introducció diacrònica al conte, explica com, a partir dels relats curts i aprofitant els recursos que ens ofereix la Xarxa, es pot aprofundir en l'estudi de la literatura; els contes de Pere Calders en serveixen d'exemple. Els enllaços hipertextuals permeten obtenir gran quantitat d'(in)formació literària i enciclopèdica d'acord amb els interessos dels estudiants, i els objectius d'aprenentatge que s'hi haja fixat el professor.

L'aproximació de l'estudiós a l'obra literària, com també deia Miquel Nicolás en el seu article sobre el comentari de text, ha d'anar més enllà del text estricte i assumir el context com un altre element d'anàlisi; i més encara, ara, gràcies als recursos d'Internet i a l'hipertext, es pot, de manera autònoma —autoaprenentatge—, d'acord amb els propis interessos, ampliar els coneixements sobre el contingut d'un text, sobre l'autor, sobre el gènere literari, sobre el context històric, etc.

Com en el cas de l'autoaprenentatge, la figura del professor tradicional ha de ser modificada: l'alumne pot accedir a través de la Xarxa a més informació de la que disposa el professor, el qual ha de fer més aviat de guia o orientador que de professor magistral. Aquesta figura, en el treball amb l'hipertext, resulta fonamental, ja que la desorbitada quantitat d'informació —no sempre de qualitat acceptable— que l'aprenent pot obtenir de la Xarxa pot provocar-li un col·lapse; és ací on el professor, el guia —l'assessor, en autoaprenentatge de llengües—, dirigeix l'aprenent als enllaços hipertextuals que més rendibilitat formativa poden proporcionar.

La seua comesa, doncs, és ajudar l'estudiant a passar de la fase informativa (recollir documentació) a la formativa (seleccionar els materials i treballar-hi).

Però, per si es podia deduir que amb Internet ja n'hi hauria prou de material —i massa!—, Adolf Piquer s'afanya a explicar la complementarietat per a l'ensenyament de la literatura que hi ha entre la navegació per la Xarxa i el treball de recerca a les biblioteques. Cal tenir molt clar quin és l'objectiu d'estudi, abans de deixar-se engolir per les profunditats de la Xarxa. Els objectius d'aprenentatge del professor i dels alumnes a partir de l'estudi mitjançant hipertext d'un conte, per exemple, pot ser que no coincidisquen; al capdavall, el professor haurà de fer que les diverses aportacions, producte de la recerca per la Xarxa, resulten complementàries i enriquidores per a tots. L'aprenentatge es produeix, per tant, no sols en el procés de busca, sinó en la necessària posada en comú de les diferents línies d'estudi que cada alumne haja decidit investigar.

El resultat final, el text (oral o escrit) obtingut, no serà definitiu, se li podrà aplicar la mateixa tècnica hipertextual i esdevindrà una baula més de la infinita cadena de textos.

En definitiva, les qüestions sobre les quals s'ha reflexionat en aquests articles, ens porten a concloure que, en aquest món en constant evolució, la llengua, la literatura i els mètodes que permeten que generació rere generació es puguin fixar fites, lingüístiques i literàries, no es poden veure interrompudes per actituds immobilistes que impedisquen l'accés a les noves tecnologies aplicades a l'ensenyament i al guiatge d'un *nou* professor i un aprenent més actiu i autònom.